

Samenvatting kaleidoscoop - heden en toekomst van de Nederlandse bedrijfsgeneeskunde

Dr. J. JONGH*

Het is moeilijk zich een voorstelling te vormen van wat U hebt verwacht van een samenvatting van een kaleidoscoop; in wezen een onmogelijke opdracht. Ik ben dus zo vrij geweest de klemmende ketenen van de strikte opdracht te verbreken en slechts hier en daar een enkel bloempje uit de aangeboden boeketten naar eigen smaak te plukken en hieruit een exposé samen te stellen dat nogal een subjectief karakter draagt.

Daarbij komt nog een volgende voorwaarde, aan deze samenvatting gesteld door Uw feestkommissie, te weten: een verwijzing naar een toekomstige ontwikkeling, een soort visie op de toekomst. Gegeven de literatuur die over toekomstverwachtingen bestaat meen ik, dat hier wat meer subjectieve opvattingen van de auteur wel getolereerd moeten worden, gezien de veelvuldige toekomstverwachtingen die kaleidoscopisch gezien, van infrarood tot ultraviolet gekleurd zijn. Samenvattend heb ik nog getracht enkele sectoren, impliciet of expliciet, in de voorafgaande verhalen verwerkt, die volgens mij richtingbepalend zijn voor de toekomst, uit de kaleidoscoop te lichten. Mag ik als zéér originele opmerking hieraan nog toevoegen dat de toegestane tijdslimiet mij niet toestaat... U kunt wellicht als goede bezoekers van vergaderingen deze zin wel voltooien.

De structuur van onze maatschappij is zodanig dat wij als mensen altijd worden opgedeeld in groepjes en groepen, welke groepjes of groepen een eigen verantwoordelijkheid dragen in vrijwel alle op-zichten. Onmisbare voorwaarde is dat uitgaven en inkomsten, zeker op lange termijn, zodanig in evenwicht zijn, dat men alle — en dat zijn er vele — behoeften kan dekken. Het betekent concurrentie, maar vooral de noodzaak tot een zo economisch mogelijke interne structuur om de strijd aan te kunnen en ook vol te houden.

Bedrijfsgeneeskunde heeft jarenlang sterk het stempel gedragen van de medewerking aan een zo sterk mogelijke interne structuur van de onderneming, die men dus als een *conditio sine qua non* kan beschouwen voor het bestaan en de continuïteit van het bedrijf.

In diepste wezen is hieraan niets veranderd, maar in de praktijk wel. Alle jaren was de primaire taak van de bedrijfsgeneeskunde oplossen van de problemen die door de arbeid werden opgeroepen binnen het bedrijf, zoals bevordering van de bedrijfshygiëne, het weren van mensen die onvol-

doende konden bijdragen tot het doel van de onderneming, goed en doelmatig verzorgen van in het bedrijf plaats gehad hebbende bedrijfsongevallen, de ziektecontrole. Kuiper noemt dit het vijfstromenland van de bedrijfsgeneeskunde (de bestrijding der tuberculose hoort daar ook bij); mag ik dit in het huidige perspectief intramurale bedrijfsgeneeskunde noemen?

Als ik het goed zie, dan meen ik dat de huidige generatie van bedrijfsartsen zich op dit ogenblik bevindt op een plaats waar het nodig is dat nieuwe perspectieven geboden worden en zich naar mijn mening gelukkig ook aftekenen. Men is op dit oude programma wat uitgekeken en men heeft het gevoel dat nieuwe wegen moeten worden ingeslagen. Men wil zich niet langer beperken tot de directe interne behoeften van het bedrijf maar ziet zijn taak ruimer. Trouwens, de scherpe scheiding bedrijf - maatschappij, vervaagt meer en meer; de ingewikkeldheid van onze samenleving doet vele oude grenslijnen vervagen.

Voorbeelden hiervan liggen voor het grijpen; ik geef ze U dus niet. Het proces van deze vervaging wordt in hoge mate versneld door onze bevolkingsgroei, door onze gegroeide welvaart, die weer nauw samenhangt met de ontwikkeling van wetenschap en techniek, die immers een ongekende produktieverhoging teweeg heeft gebracht met alle gevolgen van dien. Wat is in dit alles vergeten? Of beter gezegd, wat is in deze ontwikkeling hierbij achter gebleven? Vele van de problemen, die door deze ontwikkeling zijn ontstaan, presenteren zich op het bedrijfsgeneeskundig spreekuur, nog steeds een van de belangrijkste taken van de bedrijfsgeneeskunde. Hier komen aan de orde problemen die samenhangen met arbeid en gezondheid, respectievelijk arbeidsongeschiktheid en ziekte, belastbaarheid en belasting. Hier maken wij kennis met het falen van de mens in zijn arbeidssituatie en worden wij soms of misschien wel vaker omgekeerd, gekonfronteerd met een arbeid waarin de mens wel moet falen omdat deze niet is afgestemd op de menselijke behoeften, hetgeen iets anders is en veel meer is dan een afgestemd zijn op zijn belastbaarheid. De bedrijfsarts leeft nog in de illusie dat alle arbeid aangepast moet zijn aan de menselijke capaciteiten en bovendien de kwaliteiten moet hebben de mens uit te dagen zich hiervoor in te zetten. Men kan zich de vraag stellen of aan deze primaire voorwaarden voor een arbeid, die de mens werkelijk voldoening geeft c.q. aan zijn primaire behoeften tegemoet komt, in de huidige ontwikkeling

* Coördinator CARGO-TNO

wel kan worden voldaan. Het is te vrezen dat dit steeds in mindere mate mogelijk zal zijn. Ik meen dat men in de technische ontwikkeling aan deze problemen te gemakkelijk voorbij gaat. Terecht stelt prof. Van der Kerk de vraag: „How do human society and the natural environment cope with the strong expansion of science and technology?“

Hier lag en ligt naar mijn mening de centrale problemaatiek van de bedrijfsgeneskunde en ik ben van mening dat dit zich zo veelvuldig voordoeit en van zo grote betekenis is voor 's mensen geluk en welzijn, dat in dit vraagstuk alleen al een toekomstige taak voor de bedrijfsgeneskunde is weggelegd. Een veranderende mens in een veranderende wereld — hoe funktioneerde deze mens in deze stormachtige technische ontwikkeling?

In de voordrachten van *Jemiskens* en *Leyssen* heb ik kunnen horen hoe zij met deze problematiek worstelen en nog niet in staat zijn operationeel te stellen wat hen in hoge mate beroert. Het vraagstuk en de samenwerking van de mens in al zijn facetten in een arbeidswereld die zo is veranderd, nog steeds verandert en nog sterker zal veranderen. Ik volsta hier met constateringen, maar meen wel dat de gevolgen vaak ernstig genoeg zijn om te trachten te helpen waar zulks nodig is. Hoe moeten wij hen tegemoet komen die door technologische ontwikkeling en/of lichamelijke tekortkomingen, in de knel komen?

De sociale wetgeving verzacht veel, maar zij lost echter lang niet alles op. Als wij het met elkaar eens zijn dat hier een uiterst belangrijke taak ligt voor de bedrijfsarts, dan zullen wij ons met energie op dit probleem moeten werpen en dan zullen wij moeten zoeken naar nieuwe methoden om de relatie belasting - belastbaarheid, want daar gaat het in wezen om, beter te leren waarderen. Daarvoor hebben wij meer nodig dan stopwatch, zuurstofmeting en ergometrieën. Het staat vast dat bedrijfsartsen dit niet alleen kunnen en dat zij stellig de hulp behoeven van anderen die beter thuis zijn in gedragswetenschappen, etc. Men stelt zich in de bedrijfsgeneskundige wereld nog wel de vraag hoe een dergelijke samenwerking gestalte zal moeten krijgen. Dit lijkt mij een niet zo belangrijke vraag die in de praktijk altijd opgelost wordt, mits al degenen die in dit samenwerkingsverband moeten worden opgenomen overtuigd zijn van de uitspraak van *Klemen*, onlangs uitgesproken op het symposium ziekteverzuim, waar hij stelde dat de bedrijfsarts kritisch moet staan tegenover een bedrijfsleider, dat het welzijn van de mens in het arbeidsproces belemmert; van deze gedachte, of liever gezegd, van deze opdracht, behoort elke bedrijfsgeneskundige dienst en derhalve ook allen die nauw met haar samenwerken, uit te gaan.

Het signaleren van dit probleem is uiteraard niet voldoende; het vervuld zijn van een goede, jeugdige en flexibele geest al evenmin. Waar liggen de openingen voor de aanpak van dit probleem? Het periodiek geneskundig onderzoek, in welke vorm

U geselecteerd heb uit de voordrachten, maar alle voordrachten hebben gemeen dat zij pretenities hebben; pretenities tot een noodzakelijke verdere uitbouw van de bedrijfsgeneskunde. Ik dacht dat wij daar verheugd over moesten zijn, dat een dergelijke „glan vital“ ook na 25 jaar nog bestaat.

Om dat te kunnen bereiken zijn drie zaken n.a.m.m. noodzakelijk, te weten:

- 1 een opleiding die adequaat is aan hooggestelde behoeften
- 2 voldoende mogelijkheden tot wetenschappelijk onderzoek en
- 3 bedrijfsgeneskundige diensten die de mogelijkheid hebben en de wil om wat meer te doen dan het minimum.

Ik wil op deze voorwaarden niet verder ingaan; *Zielhuis* heeft dat reeds voortreffelijk gedaan. Maar ik meen niet te moeten nalaten te constateren dat in ieder geval aan de universiteiten de arbeids- en bedrijfsgeneskunde en de gehele sociale geneskunde zich niet die plaats heeft weten te verwerven die haar krachten haar betekenis voor de samenleving toekomt. Dat betekent dat wij in alle opzichten in het nadeel zijn ten opzichte van de kliniek.

Misschien komt dit ook omdat onze eigen organisaties — ik denk hierbij in het bijzonder aan de ANVSG en de KNMG — in deze in het verleden te weinig actief zijn geweest; daarom zou ik willen deze te verbeteren, wij ook kritisch moeten staan tegenover ons zelf en onze eigen organisaties.

De mogelijkheden in een bedrijfsgeneskundige dienst om meer te doen dan strikt noodzakelijk is, heb ik U als voorwaarde gesteld voor een verdere toekomstige ontwikkeling. Dit veronderstelt echter natuurlijk wel de bereidheid van de bedrijfsartsen om van de hun ten dienste staande mogelijkheden gebruik te maken. Men zou kunnen zeggen... een tikkelijke meer ijver en eerbied om strikt noodzakelijk is om met goed fatsoen aan het einde van de maand zijn salaris in ontvangst te nemen, mag wel verwacht worden.

Daar meer doen vereist extra mogelijkheden die praktisch alleen uitvoerbaar zijn in grotere diensten. *De Groot* signaleert in deze ontwikkeling het gevaar van een technificering van de bedrijfsgeneskundige dienst met als consequentie een grotere afstand tussen bedrijfsarts en cliënt.

Hoe dit ook zij, het is de taak van elke leider van de bedrijfsgeneskundige dienst hier tegen te

srijden. De gedachte, naar ik meen van *Burger*, dat elke bedrijfsarts, hoe knap ook in bepaalde onderdelen, zijn eigen afdeling heeft waar hij verantwoordelijk voor is, dient in de grote diensten ernstig overwogen te worden. Het zou een ernstig verlies zijn als een goede intermenselijke verhouding tussen arts en cliënt onder de technische ontwikkeling, in dit geval van de bedrijfsgeneskunde zelve, verloren zou gaan.

Knipper heeft in zijn voordracht in de kaleidoscoop beschreven hoe de twee stiefzusjes bedrijfsgeneskunde en Arbeidsinspectie in de afgelopen jaren samen hebben geleefd, hij spreekt impliciet van een los vast verhouding in deze (hij zegt het niet) lesbische verhouding.

Wat de toekomst van deze verhouding betreft wijs ik U op het feit dat de georganiseerde arbeidsgeneskunde destijds bij de behandeling van de wet gekozen heeft voor voortzetting van haar verhouding met de Arbeidsinspectie in haar keuze tussen volksgezondheid en sociale zaken. Ik meen dat deze keuze op dit ogenblik wellicht met wat kleinere meerderheid zou worden genomen. Maar of dit in de toekomst altijd het geval zal blijven is de vraag. De geluid van volksgezondheid kon wel eens een machtsgevoel invoerd op de stemkeuze krijgen.

Ik heb behoefte om te eindigen met enkele persoonlijke woorden over de toekomst van het wetenschappelijk onderzoek in de bedrijfsgeneskunde. Zoals gezegd, mogelijkheden hiertoe zijn een volsprekte voorwaarde voor een mogelijk verdere ontwikkeling der bedrijfsgeneskunde; even belangrijk als de onmisbare samenwerking met het bedrijfsleven in al zijn facetten.

Het zijn deze factoren waarover wij nog niet zo lang geleden wat pessimistisch waren; dat pessimisme begint te verdwijnen en zal naar mijn mening verder verdwijnen mits wij bereid zijn tot corporatieve samenwerking met opzij zetten van persoonlijke voorkeuren. Dat grotere mogelijkheden van het wetenschappelijk onderzoek op korte termijn gemakkelijk bereikbaar zullen zijn is niet te verwachten (men leze de kranten) maar dat maakt het zoveel te meer noodzakelijk om gemeenschappelijk op te trekken met een doel dat wellicht verder gaat dan de bedrijfsgeneskunde in engere zin.

Moge ons dat lukken in de komende jaren!